

Jan van der Hoeven (1801-1868), keldergraf 138, vak B
Zoöloog en Opperdirecteur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie

Personalia Jan van der Hoeven

Geboren: 9 februari 1801 te Rotterdam

Zoon van: Abraham van der Hoeven en Maria van der Wallen van Vollenhoven

Gehuwd met: Anna van Stolk op 24 mei 1826 te Rotterdam

Overleden: 10 maart 1868 te Leiden

Begraven: 14 maart 1868

Samenvatting

Jan van der Hoeven, geboren in 1801 te Rotterdam, is een begaafde leerling met niet alleen aanleg voor exacte vakken, maar ook voor letteren en tekenen. Hij gaat in Leiden wis- en natuurkunde studeren en rond deze opleiding af met een promotie.

In 1826 treedt hij in het huwelijk met Anna van Stolk; het echtpaar krijgt negen kinderen, waarvan er zes op jeugdige leeftijd overlijden. Anna overlijdt op 36-jarige leeftijd, kort na de geboorte van een doodgeboren en naamloze tweeling.

In het jaar van zijn huwelijk wordt van der Hoeven aan de Leidse universiteit buitengewoon hoogleraar bij de wis- en natuurkunde; negen jaar later wordt dit omgezet in een ordinariaat.

Jan heeft een zeer brede kennis en belangstelling, geef over diverse onderwerpen college, maar zijn specialiteit is de zoölogie. Hij publiceert in vele nationale en internationale tijdschriften; zijn *Handboek der Dierkunde* is een standaardwerk en wordt zowel in het Duits als het Engels vertaald.

Als de directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in 1858 overlijdt, meent Van der Hoeven dat hij directeur moet worden. Maar er is nog iemand anders die ook aanspraak op deze functie maakt, conservator Schlegel. Uiteindelijk trekt Van der Hoeven aan het kortste eind.

Jan is een gelovig, conservatief persoon. Hij moet niets van het Darwinisme hebben en komt in zijn laatste jaren op zijn vakgebied wat geïsoleerd te staan.

Van der Hoeven is vanaf 1851 tot zijn dood lid geweest van de Leidse gemeenteraad. Daarnaast vervulde hij vele maatschappelijke functies.

Eind 1867 krijgt hij longproblemen en net als zijn gezondheid wat beter lijkt te worden, overlijdt hij op 10 maart 1868.

Portret Jan van der Hoeven

Volledige versie

Jeugd

Jan van der Hoeven wordt op 9 februari 1801 geboren als vierde en jongste zoon van Abraham van der Hoeven en Maria van der Wallen Van Vollenhoven. Van der Hoeven is in Rotterdam een bekend koopmansgeslacht. Zijn vader overlijdt als Jan één jaar oud is en zijn moeder hertrouwt met de Rotterdamse geneesheer Martinus Pruys. Eén van Jans broers voegt later de naam Pruys toe en gaat door het leven als Cornelis Pruys van der Hoeven, de latere hoogleraar in de geneeskunde; Cornelis is ook begraven op Groenesteeg.

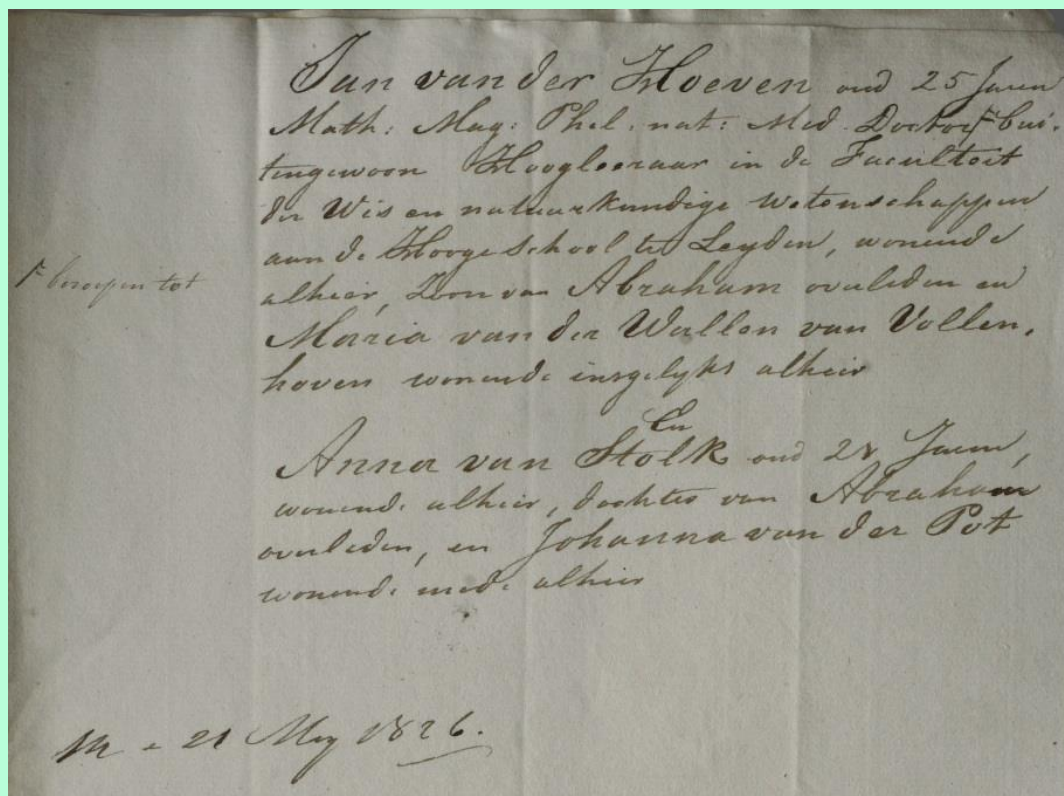
Studie

Jan is intelligent en heeft een sterke eigen mening. Zijn ouders willen graag dat hij geneeskunde gaat studeren, maar Jan heeft ook veel interesse in de natuurkundige wetenschappen. Hij heeft echter geen Latijnse school bezocht. Via privélessen wordt deze lacune opgevuld en kan hij toch gaan studeren.

Dat gaat hij in 1819 in Leiden doen; al eind 1822 promoveert hij tot doctor in de wis- en natuurkunde op het proefschrift *de Sceletio Piscium*. Nog geen twee jaar later, op 11 juni 1824, wordt hij ook doctor in de geneeskunde. De titel van zijn dissertatie luidt *Dissertatio pathologica inaug. de Morbis aurium auditusque*. Na een kort verblijf in Parijs, waar hij bijna dagelijks verblijft in het Kabinet voor vergelijkende ontleedkunde, vestigt hij zich eind 1824 als praktiserend geneesheer te Rotterdam.

Huwelijk en gezin

Op 24 mei 1826 trouwen Jan van der Hoeven en Anna van Stolk in Rotterdam.

Huwelijksakte

Met dit doel schrijft hij in 1836 een *Beknopte handleiding tot de natuurlijke geschiedenis van het dierenrijk*, in 1864 in een nieuwe bewerking uitgegeven onder de titel *Leerboek der dierkunde ten dienste van het middelbaar onderwijs*. Ook geeft Van der Hoeven botanische lessen aan apothekersleerlingen en pleit hij voor onderwijs in natuurkennis op lagere scholen.

Hij heeft een aantal conflicten met de universiteit, die zijn verzoeken voor een laboratorium en een assistent telkenmale afwijst. Jan blijft tot aan zijn overlijden wetenschappelijk actief.

Conflict over directeurschap Rijksmuseum Natuurlijke Historie

Als Coenraad Temminck, de directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (thans Naturalis geheten), in 1858 overlijdt, meent Van der Hoeven aanspraak te kunnen maken op diens positie, maar ook Hermann Schlegel, conservator bij het museum, doet dat. De ongemene heftigheid waarmee Van der Hoeven en Schlegel hun vermeende rechten op het directeurschap bepleiten, brengt de curatoren in grote problemen.

Geen van beiden zal zich bij een eventuele nederlaag neerleggen. Van een goede samenwerking is al helemaal geen sprake, want zij hebben niet alleen zeer verschillende persoonlijkheden, maar staan ook in hele andere zoölogische tradities en hebben daardoor volkomen tegengestelde ideeën over de inrichting en samenstelling van het museum.

Schlegel wil het meer op een breed publiek richten, Van der Hoeven wil het uitsluitend bestemmen voor de wetenschap. Het conflict wordt zelfs onderwerp van debat in de Tweede Kamer. De enige oplossing die de curatoren zien, zo laten zij ook de minister van Binnenlandse Zaken weten, is de directie over het museum over beide kandidaten te verdelen: de een (Schlegel) als 'directeur', de ander (Van der Hoeven) als 'opperdirecteur'. De minister stemt in met het compromis en zo worden bij Koninklijk Besluit van 16 juni 1858 Van der Hoeven tot opperdirecteur en Schlegel tot directeur van het museum benoemd.

De taken en bevoegdheden van beide directeuren zijn vastgelegd in een besluit van 7 januari 1859, dat begint met:

Art. 1: De opperdirecteur heeft het oppertoezicht over het gebouw en het museum met hun toebehoren.

Art 2: Hij heeft een of meer vertrekken in het gebouw ter zijner beschikking en sleutels van alle lokalen en kasten.

Art 3: Hij regelt, in overeenstemming met den directeur en behoudens goedkeuring van curatoren, de dagen en uren ter bezigtiging van het museum.

Rijksmuseum van Natuurlijke Historie aan de Raamsteeg

Art 4.: Over alle belangen van het museum stelt hij zich, dit nodig achtende, met curatoren in aanraking, onder mededeeling zooveel mogelijk van het gevoelen van den directeur.

Zo gaat het nog een tijdje door, maar het is duidelijk dat de functie opperdirecteur in feite een papieren functie is en dat directeur Schlegel de 'echte' directeur is. Na een conflict tussen beiden stapt Van der Hoeven al in 1860 op. Hij heeft wel voor een belangrijk deel aan de collectie bijgedragen met maar liefst zo'n kleine 400 preparaten en opgezette dieren.

Zijn persoon

Jan van der Hoeven is een man met een uitgebreide algemene kennis en belezenheid, ook buiten de *natuurwetenschappen*. Hij is lid van een aantal wetenschappelijke genootschappen. Jan heeft een afstandelijk karakter, maar wie hem beter leert kennen ontdekt dat hij een eerlijk, open en godsdienstig persoon is.

Van der Hoeven is een gelovig mens. De godsdienst is voor hem een *sine qua non* voor zijn geestelijke leven, waarin hij wil streven naar geestelijke vervolmaking. Natuurwetenschappelijke waarheden vereisen een bewijs, maar de godsdienst is geen zaak van de rede. Zijn maatschappijvisie strookt met zijn wetenschappelijke en religieuze opvattingen. Orde en harmonie bepalen het beeld. Zijn conservatieve instelling komt duidelijk naar voren in een voordracht die hij houdt in 1848 onder de titel: "*Gaan wij een nieuwe barbaarsheid tegemoet?*"

Vanaf de jaren vijftig nemen de ontwikkelingen in zijn vak een wending waar hij grote moeite mee heeft. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn afwijzing van het Darwinisme.

Maatschappelijke betrokkenheid

Dat Van der Hoeven ook maatschappelijk is betrokken blijkt uit het feit dat hij bijna achttien jaar, van 1851 tot zijn overlijden in 1868, lid is geweest van de Leidse gemeenteraad. Daarnaast had hij vele andere functies, zoals: bestuurslid van de Nederlandse Maatschappij ter Bevordering der Nijverheid (1834-1854), regent van het François Houttijnhofje (1840-1847), Ouderling van de Remonstrantsche Gereformeerde Gemeente (1840-1859), bestuurslid van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen (1846-1866), curator van het Stedelijk Gymnasium (1846-1868) en voorzitter van de Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen (1852-1858).

Eerbetoon

Hoewel Van der Hoeven niet tot de internationale top behoort, geniet hij wel internationale bekendheid, vooral door zijn uitgebreide kennis van de zoölogie. Dat hij alom wordt gewaardeerd blijkt uit de vele onderscheidingen die hij heeft mogen ontvangen. Hij was onder andere Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Ridder in de Orde van de Zähringer Leeuw van Baden en Commandeur van de Orde van de Poolster. Tevens was hij lid van de Koninklijke Zweedse Academie van Wetenschappen. In de Professorenwijk is een straat naar hem vernoemd.

VAN DER HOEVENSTRAAT

1801-1868

HOOGLEERAAR IN DE ZOÖLOGIE

Overlijden

Eind 1867 krijgt hij ademhalingsproblemen. Zijn longen zijn zwaar aangetast, hij verzwakt, vermagerd en slaapt slecht. In de eerste helft van februari 1868 schijnt het weer wat beter te gaan, maar hoop op herstel blijkt ijdel. Verzwakking en uitputting nemen hand over hand toe en op 10 maart overlijdt hij. Vier dagen later wordt hij begraven op Groenesteeg in keldergraf 138.

116
N°. 227 In het jaar een duizend acht honderd acht en zestig—
den twaalfden—der maande Maart des voor middags te elf—
uren, is voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Leyden
verschenen: Diederik George Otz, bekende van den
overledene—oud—~~veertig~~—jaren, Aanspreker—
wonende op de Ploek—en Luchters Smit, bekende
van den overledene—oud ~~veertig~~ jaren,
Aanspreker, wonende in de Peterskerkchoorsteeg—welke ons
verklaard hebben, dat op den tienden e Maart—achttien honderd
achtenzestigdes avonds te zeven uren, in het huis op de Breedesteeg
binnen deze gemeente overleden is: Jan van der Hoeven—
Kidder van den Peterlandseken Leuw—
geboren te Rotterdam, oud ~~veertig~~ jaren, Hoogleraar
gewoond hebbende in voornoemd huis, ex auctoritate van Anna van
Stolk, zoon van Abraham van der Hoeven en van
Maria van der Walde van Volkenhoven, beide overleden—
En is deze acte na gedane voorlezing door ons en de declararanten geteekend

D. G. Otz.
L. Smit.

Stolk.

99

Overlijdensakte Jan van der Hoeven

Aan de groeve wordt gesproken door de burgemeester Van den Brandeler, de rector magnificus professor Suringar en dominee Maronier.

In het familiegraf Van der Hoeven is ook zijn vrouw Anna van Stolk begraven, evenals zijn kinderen Huibert, Abraham, Joanna, Mattha Cornelia met haar man Paulus Hoekema Kingma, Anna en de in 1841 doodgeborene tweeling. Deze laatste drie staan niet op de grafzerk vermeld.

Grafzerk

Bronnen

Jos van den Broek: *Van Albinusdreef tot Zeemanlaan*, 2005, 55-60.

G.Ph.F. Groshaus: *Levensbericht van Jan van der Hoeven*, *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*, 1870, 52-121

Pieter Harting: *Levensberigt van Jan van der Hoeven*, *Jaarboek van de Koninklijke Academie van Wetenschappen*, 1868, 1-34.

Lodewijk Kallenberg: *Leidse Glorie - Rondleiding over de historische begraafplaats Groenesteeg*, Leiden, 2013.

D. Lubach: *J. van der Hoeven*, *Album der Natuur*, 1868, 161-165.

Bert Theunissen: *Biologie en Bildung: Jan van der Hoeven (1802-1868)*, *Gewina* 21 (1998) 108-126.

Auteur

Lodewijk Kallenberg (maart 2018)